

Nr 148.

Av herr **Lindhagen**, *angående omorganisation av undervisningsväsendet.*

Det är ganska oroande, att de senaste årens händelser synas icke varit tillräckliga för en allmän väckelse. Det längtas för mycket tillbaka till tider, som varit, mera än till nya tider, som böra komma. Världskrigets offer ha varit förgäves, om vi icke vakna till insikt, att människorna nu måste börja att gå till grunden med de så kallade frågorna.

De andliga verkligheterna förena oss och göra det på ett djupare och oupplösligare sätt än de ekonomiska skiljaktigheterna söndra oss. I detta ligger en stor förhoppning för att komma till rätta med klasskillnaderna och skapa en mänsklighet utan sådana olikheter.

Mången föreställer sig, att detta skall låta sig göra med bortseende från detta andliga föreningsband. Man hoppas på ekonomiska omstörtningar till och med genom tillgripande av inbördeskrig och föreställer sig, att ur sådana våndor skall spira fram ett humanistiskt samhälle. Erfarenheterna ha dock knappast givit skäl för en sådan uppfattning och visst är, att blodsutgjutelsens människor i stort förlora sin kompetens, även om de ägt sådan, att delta i ett produktivt nydaningsarbete.

I själva verket är det icke olikheten i egendom i och för sig, som åstadkommer klasskillnaderna, utan den olikhet i bildning, vartill denna olikhet väsentligen föranleder. Vill man därför inlåta sig på det tankeexperimentet att kunna snabbt utan alltför långsam evolution åstadkomma nya förhållanden, erbjuder sig osökt den utvägen att nå målet genom att giva alla lika bildningsmöjligheter. Det är säkerligen något i denna tankegång som föresvävat ecklesiastikministern, då han i sitt anförande till statsrådsprotokollet den 31 december 1918 motiverade förslaget om tillsättande utav en skolkommission med bl. a. följande ord:

»Kravet om beredande av lika möjligheter för all ungdom, manlig
Bihang till riksdagens protokoll 1921. 3 saml. 45 häft. (Nr 148—150.) 1

såväl som kvinnlig, att av samhället tillförsäkras den utbildning, som den individuella utrustningen medger och som medborgarskapet förutsätter som nödvändig, innesluter en djup och ofrånkomlig rättvisa.»

Emellertid har regeringen icke dragit ut konsekvenserna eller åtminstone har den lämnat dem öppna tillsvidare. Det kräves också en ekonomisk nydaning, som stödjer denna omvälvning i undervisningssystemet, för att icke reformen skall stanna vid något halvgjort. Därtill kommer att regeringens initiativ synes vilja begränsa den lika rätten till bildning till den punkt i den nuvarande högre undervisningen, där gymnasiet tager vid, och sedan låta endast särskilt begåvade ungdomar få fortsätta. På detta sätt löses icke den sociala frågan utan skapas en ny privilegierad överklass.

En utväg synes då vara den, att all ungdom på statens och kommunernas bekostnad beredes en likvärdig fostran ända fram till ett stadium, som motsvarar ungefär den nuvarande studentexamen. De säkerligen ofantliga kostnader, som detta skulle medföra, måste dock bestridas. De kunna ej vara oöverkomligare än de krigförandes militärutgifter, men de skulle i olikhet med dessa löna sig. De skulle nämligen inom loppet av en generation verkligen lösa den sociala frågan och göra det på ett naturligt och smärtfritt sätt.

När alla människor på detta sätt fått en högre och lika bildning, bortfalla klasskillnaderna av sig självt. Ingen skall underkasta sig dem och ingen skall komma ens på den tanken, att de borde bibehållas. Alla bliva nödsakade att samarbeta för att på denna nya grundval ordna förhållandena.

Omkostnaderna finge tagas från den nuvarande militärbudgeten jämte undervisningsanslagen i första rummet och i den mån detta ej försloge, måste andra utvägar beredas för att täcka den återstående bristen. Största svårigheten erbjuder givetvis övergångsperioden, men kunna svårigheterna i att uppfylla anspråken på krigens nedbrytande verksamhet övervinnas, bör också och med glädje svårigheterna för ett ofantligt uppbyggande produktivt arbete kunna betingas.

Det bör ej förbises att under övergångsperioden tillkomma ock utgifterna för underhåll åt föräldrar, som behöva stöd av sina barns arbetskraft. Denna fråga står dock redan nu på dagordningen i kravet på en human ålderdoms- och invaliditetsförsäkring.

En sådan fullständig omgestaltning av vårt nuvarande orättvisa undervisningsväsende förutsätter givetvis betydande omläggningar även av undervisningsplanen. Sålunda måste i kursen ingå även yrkesutbildning och produktiv verksamhet. Särskilt borde någon tid ägnas

att odla jorden och plantera. Därigenom härdas kroppen, skapas en sinnets gemensamhet med naturen och åstadkommes bidrag i naturprodukter till undervisningens omkostnader. Ett annat undervisningsämne, som på detta sätt omsider kunde komma till sin rätt, vore vägledning i samhällsetik och gott uppförande. Ungdomen skulle fostras till vördnad för andras samveten, hänsyn till andras förutsättningar (miljön), strävan att tyda andras handlingar till det bästa, ridderlighet i tänke- och umgängessättet, till skydd för det svaga och förbisedda, för minoritetssiffror mot majoritetstalen, att sätta saken före personen och partier, realdemokrati före formaldemokrati.

Det är en gammal vanföreställning, att endast barn och möjligen ungdom kunna fostras till goda utvärtes seder, att vuxna kunna lära sig endast läxor i teoretisk-tekniska ämnen och att ingen kan läras eller fostras till social etik och humanitet. Det anses uteslutet att giva människorna vägledning även i själens odling vid sidan av de tekniska kunskaperna. Enligt sakens natur förhåller det sig däremot sannolikt så, att ju mer man kommer till mogen ålder, desto mer har man förutsättningar på grund av sin erfarenhet om livet att vakna till insikt om de andliga verkligheternas betydelse icke minst för egen fördel och framgång. Det första steget i denna riktning är att skapa ett behov av en sådan vägledning, och har väl ett behov tillkommit, uppstår av sig själv den anda, som befruktar och möjliggör ett sådant undervisningssystem. Saken är icke heller förbisedd av pedagogien, som tvärtom på senare tiden däråt ägnat en viss teoretisk uppmärksamhet, och även internationella kongresser ha åren närmast före världskriget hållits om »uppfostran i moral». De ägde rum i London och Brüssel och en tredje tillämnad kongress i Madrid blev avbruten av kriget. I Japan och Frankrike har saken dessutom börjat på allvar praktiseras i själva skolväsendet. Uti en framställning om parlamentarismen år 1917 hos riksdagen tillät jag mig senast betona denna angelägenhet och gjorde en hemställan, som dock denna gång ej vann riksdagens bifall.

Man hör ofta, obetänksamt synes det mig, erinras mot en sådan lika undervisning för alla till högre bildning, att därigenom skulle skapas ett släkte, bland vilket ingen ville ägna sig åt det oundgängliga kroppsarbetet och i varje fall icke åt det tyngsta handarbetet. Det är naturligtvis otillåtligt att resonera på detta sätt, ty det innebär, att en viss del av medborgarne skola kvarhållas i ett slags slavtillstånd för de grövre sysslorna.

Emellertid ligger det en svårighet även i detta, men saken måste i alla fall lösas. För denna lösning får man delvis lita på allt större

uppfinningar av maskiner, som i stället för människorna utföra det tyngsta arbetet. Motorplogarna för åkerbruket visa här mot en sådan utveckling. Vidare bör en del sådana sysslor kunna utföras genom en allmän arbetsplikt och på det sättet lösas en del av grovarbetets sociala spörsmål. Slutligen blir praktiken en helt annan, när handens och hjärnans arbete i den allmänna uppfattningen på grund av den lika utbildningsnivån och den lika avlöningen kommer att båda skattas lika högt. Det kommer då säkerligen också att visa sig, att någon tvångsrekrytering icke behöver äga rum. Det kommer alltid att finnas en myckenhet människor, som särskilt under de nya förhållandena känna sig mera tilltalade av ett hårdande arbete i naturen och fria luften eller ett omtänksamt sysslande med händerna än det mera stillasittande arbetet på kontor, i ämbetsverk och skolor m. m.

Alla dessa viktiga spörsmål är det nödvändigt, såvitt jag förstår, att beröra just nu. En diskussion om dem får åtminstone icke saknas. Eljest kan det lätt inträffa, att skolkommissionen stannar vid något obetydligt i saknad av tillräcklig uppfordran att staka ut grundlinjerna för ett nytt samhälle.

Det är dessutom en särskild del av regeringens motivering och vägledning för kommissionen, som synes mig tarva åtskillig uppmärksamhet och undersökning. Det framhålles nämligen, hurusom det bör tillses att begåvningarna tillvaratagas, från vilka samhällslager de än komma. Kraftiga statsåtgärder i detta syfte, säges det, äro nödvändiga, därest icke en av landets värdefullaste tillgångar skall i väsentlig utsträckning förfaras. Det tillägges, som redan erinrats, att tillträdet till särskilt gymnasiet i större utsträckning än nu borde göras beroende av verklig studiebegåvning. Åtgärder i sådan riktning motiveras även med hänsyn till en alltmer tilltagande överproduktion av studenter.

Denna sak har verkligen två sidor, vilket man måste erinra sig. Det är nu på det sättet, att fallenheten hos ett barn är antingen övervägande receptiv eller också övervägande produktiv. Mera sällan kanske äro bägge sakerna förenade, därför att naturen inte strör så rikligt med sina gåvor över alla. Man får vara glad, om man har det ena eller det andra av dessa två viktiga anlag.

Det är nu receptiviteten, som gör sig först gällande hos barnet och den första ungdomen. Därför har man att söka skolans genier i barn med dessa anlag. Vid dem fästa sig skolans lärare företrädesvis. Då åt dessa senares subjektiva uppfattning blir överlämnat att utan någon appell utvälja dem bland den uppväxande ungdomen, som skall släppas

fram till högre lärokurser, ryser man nästan vid tanken på, vilka orättvisor, som skola begås även under ett sådant system.

Men ännu värre ställer sig saken både ur individens och samhällets nyttas synpunkt, då man betänker, att de produktiva anlagen, som komma fram i dagen först längre fram under inflytande av livets erfarenheter, äro oåtkomliga för lärarens blick och föga uppskattade uti hans värdesättningar. Det är ofta så, att det barn, som har anlag att tänka självt, att känna djupt, gömmer på skapande krafter. För detta barn blir inlärandet av andras tankar och andras erfarenheter något som kommer mera som ett tvång utifrån. Detta ligger icke för barnet. Det är icke mäktigt av en sådan receptivitet som barn med minneshjärnor utan särskilda individuella anlag. På samma sätt med dem, som hava produktiva anlag i utvärtes mening för skapande av de för oss alla så oundgängliga realiteterna för vardagslivets behov. Även dessa anlag sitta icke på skolans högsäte utan döljas för den ytlige betraktaren och komma först senare till sin rätt.

Men för att även de produktiva barnen, denna landets värdefulla tillgång, skola bli tillgodosedda, kräves att även dessa, och jag skulle vilja säga, framförallt dessa, släppas fram till högre undervisning. Lärarekårernas erfarenheter och omdömen räcka ej till för denna svåra uppgift. Det blir lätt ett massmord på de reellaste begåvningarna, om skolan får bestämma över dem.

Dessa farhågor minskas ingalunda därav att regeringen förklarat sig ha rekryterat skolkommissionen med företrädare för såväl skolmyndigheterna som olika av revisionen berörda skolarter ävensom viktigare ämnen eller ämnesgrupper inom skolan och dessutom ansett allenast riksdagens erfarenheter böra representeras inom densamma. Det senare förmodligen för att sedan hjälpa till att förslaget går igenom, vare sig det blir bra eller dåligt. Men var äro representanterna för föräldrarnas erfarenheter och för livet? De saknas i det närmaste i skolkommissionen, såvida ej av en slump någon eller några av medlemmarna äga kompetens även i detta. Med all respekt för de formella tekniska insikterna må man akta sig att skapa en lärdomsöverklass, helst med så äventyrliga metoder, som nu synes ifrågasättas. Skolans funktionärer sakna i varje fall all befogenhet och kompetens att egenmäktigt förfoga över barnens själar och framtidsöden.

Den fysiska hälsans missvårdande genom stillasittande, först i skolorna och sedan i hemmen vid de dryga hemläxorna, är ett missförhållande så stort, att det kanske just därför aldrig väcker någon uppmärksamhet hos vederbörande.

Med anledning av vad numera försports rörande inriktningen av skolkommissionens arbete, nödgas jag under åberopande av förestående motiv till motionen nr 119 i första kammaren vid 1919 års riksdag, hemställa:

att riksdagen ville anhålla hos regeringen, att undervisningen i skolorna måtte så omorganiseras:

att all landets ungdom blir likvärdigt uppfostrad till högre bildning, lämpad efter olika önskningsar, anlag och uppgifter;

att staten övertager kostnaden för denna ungdoms underhåll och undervisning under lärotiden, i den mån den ej kan annorstädes bestridas;

att i undervisningsplanen ingår även fostran i karaktärsdaning, medkänsla, praktiskt arbete och kroppskultur;

att den nuvarande skolans favoriter den receptiva ungdomen ej undantränger omtanken om den produktiva ungdomen, som är mera lagd för att tänka själv; samt

att största misstro ägnas åt projekten om urval genom lärarekåren för tillträde till högre lärokurser eller med andra ord en byråkratis nyckfulla och känslolösa förfogande över barnens själar och framtids öden utan dessas och deras målsmäns samtycke, varigenom dessutom skulle tillskapas en ny överklass.

Stockholm den 31 januari 1921.

Carl Lindhagen.